

EL SARDANISME DE MONTBLANC

Francesc SIFRE i PÉREZ

Referir-nos al sardanisme d'aquí, en aquest vint-i-cinquè aniversari del Grup Sardanista del Museu-Arxiu, entenem que ha de fer-se dins d'un context general i en la confluència de diversos factors: el catalanisme, el seu expandiment per tota la societat, les diferents etapes polítiques d'aquest segle a Catalunya, l'impuls i la captació populars.

Si bé l'afecció per les característiques pròpies de Catalunya ja havia començat a manifestar-se a la primera meitat del segle XIX no incidiren en aquest camp concret sinó a partir de 1906 quan en l'àmbit popular començaren a arrelar l'excursionisme i, en el musical, els orfeons que s'anaren creant per tot el Principat, redescobrint i exaltant a la vegada les velles cançons nostres. Així mateix, en el cultural, fou l'ús, com a vehicle, de la parla nostrada, sigui com a llengua escrita, amb les nombroses revistes, diaris, etc., o escenificada per mitjà del gran nombre de grups teatrals. D'igual manera la senyera havia reprès el sentit de símbol col·lectiu. I vet aquí que una dansa comarcal, la sardana, esdevé la dansa dels catalans.

En el terreny estricte d'aquesta dansa no es pot oblidar l'obra de Pep Ventura i el fet d'haver-se fixat els modes empordanès i selvatà per obra de balladors com Pardàs, Gres, Masifern, etc. La introducció de la sardana a Barcelona pels empordanesos i, sobretot, la tasca de l'Orfeó Català i del Centre Escolar Catalanista foren molt determinants. Es convocaren els primers Certàmens Sardanístics. Hom

consagraria Josep Serra i Juli Garreta; foren atrets pel moviment sardanístic músics que s'havien format al Conservatori, com Morera, Manén, etc. Més endavant ho farien Pujol, Toldrà i Joaquim Serra, enriquint la cobla amb material lliure en forma de poemes simfònics. La faisó de certs poetes, en especial la ressonància de Joan Maragall, n'accentuà l'ideari col·lectiu i obrí camí a les agrupacions i a un engrescament més pregon i comú. L'any 1921, amb l'aparició del setmanari «La Sardana» es donava peu a un contacte propagandístic necessari per unificador i permanent. Havien estat creats el Foment de la Sardana, l'Agrupació Sardanista, etc.

Plaçat al terreny local tot l'anterior, aquests antecedents motivaren, per osmosi patriòtica, un reflex semblant encara que reduït a escala pròpia. Sembla que les primeres ballades públiques foren a l'estiu i a la tardor de l'any 1907 promogudes pel jovent de l'«Associació Catalanista».

L'ambient musical tenia un caliu i una vivor esperonadors. Hi havien les bandes de l'Escoté (Coletó), pianista i mestre d'ella, i la de l'Anton Gros, de les que en deien, popularment «la Nova» i la «Vella». A vegades també actuava el «Quintet Escoté», «l'Orquestrina Amorós» o la banda «la Montblanquina». Elles ompliren el primer quart de segle amb balls, festes profanes i religioses a l'ensem que l'animació teatral. Hom rebia estímulo patriòtic per mitjà de música coral i ballada de sardanes als Aplecs Catalanistes que es feren a la Conca, en concret els anys 16 i 17 a Poblet.

En el camp músic resultà instructiu la presència, als anys 20 i 30, de les cobles foranes. Hi estigueren «La Principal del Vallès», l'«Orquestra Planas», «la Principal del Camp», «Els Montgrins», i alguna més.

Ultra això, amb ells i d'altres sorgiren els germans Maseras, el Pepet i el Gumersind. El darrer era pianista i tocava la tenora; el Josep, el violí, el tible segon. Havien format la cobla «Els Montblanquins». Crearen també un ballet folklòric. El Pep harmonitzava i concertava; instrumentà per a cobla les principals melodies del Ball de Bastons d'aquí; arribaria a compondre més de cinquanta sardanes.¹ D'altres músics, amb el temps, o d'altra gent atreta per aital temàtica, s'hi afegirien: el Maties Escoté², els germans Bayer³, l'Agustí Causí⁴, l'Emili Foguet⁵, Francesc Bonastre⁶, Joan Pujadas (fill)⁷, etcètera⁸.

Els anys vint i trenta foren d'empenta. La societat «Joventut Nacionalista» fou un gressol polític d'afirmació en totes les seves manifestacions. S'enaltiren les valors de la música i de la dansa, les del teatre. Hi tenien l'Orfeó Montblanquí, les Comissions d'Acció Política, les d'Excursionisme. Als «Catalans», com se'ls deia, hi havia un formidable planter d'excel·lents patriotes. En foren figures l'olotí i

Foto: PERE CATALÀ PIC

Festes patriòtiques a la Vila, febrer del 1922

Foto: autor inconnegut

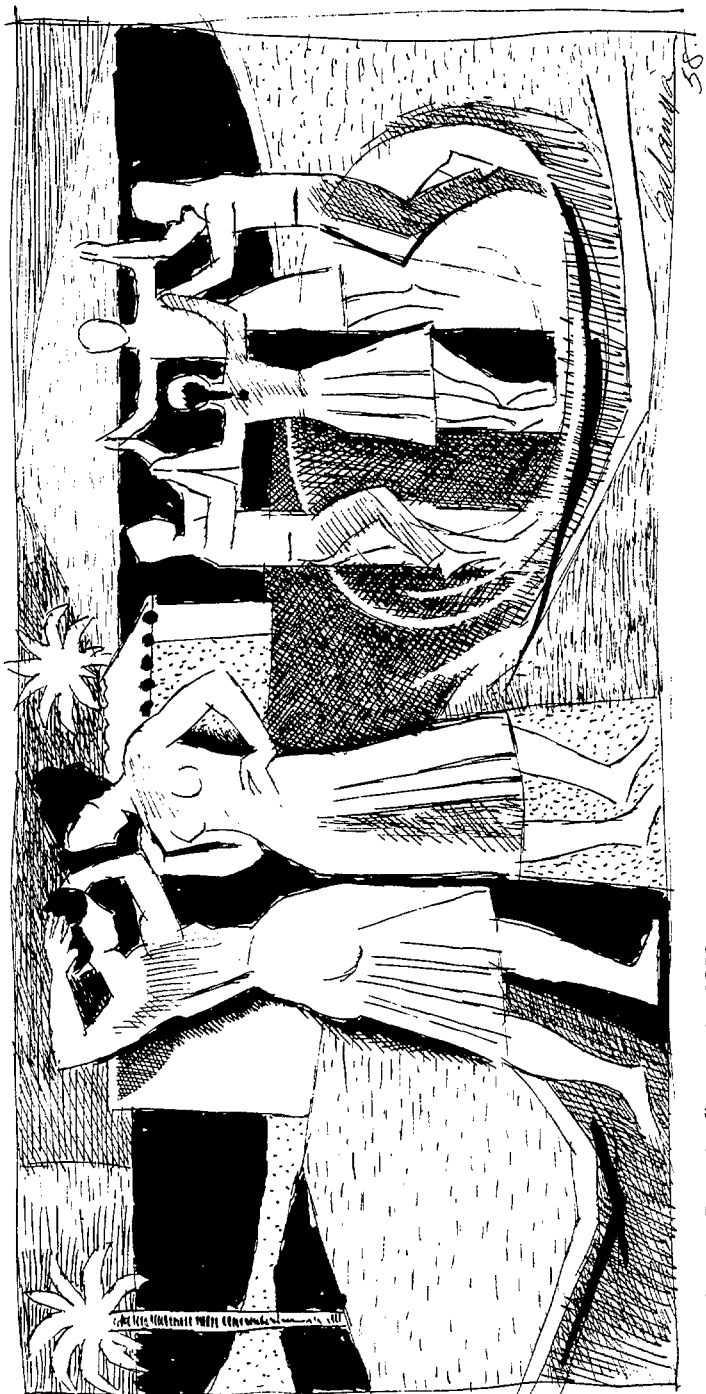
Ballades a la Plaça Major, o de la República aleshores, setembre del 1933.

boníssim actor Manuel Ferrer, el Jaume Foguet i l'Enric Pujadas; l'Ismael Balanyà (pare), Josep Farré, Josep Figuerola. Hi havia el Josep M. Poblet, el Francesc Sigró, etc. S'ensenyava de ballar sardanes i danses del país. En això també hi destacaren Maties Vives (pare), el Joan Martorell, l'Esteve Farré, home festiu.

La Dictadura (setembre 1923 a gener 1930), preludi del que més tard vindria, s'havia rabejat en contra del catalanisme en totes les seves manifestacions. Tot ho havia estroncat, suprimit. Les associacions, esbarriades. Era una radicalització espanyolista que, quan finí, rebé un contracop catalanista. Però les circumstàncies polítiques eren sensiblement diferents; el moviment polític havia girat cap a l'esquerra i l'avorrició de la Monarquia, tot barrejat amb el problema social, era un fet. Les eleccions municipals (12 d'abril de 1931) significaren la instauració de la República.

Aquí el «Centre Republicà Catalanista» seguia la petja de les entitats precedents eliminades quan Primo de Rivera. Es feren cursets de català. La Cobla «Els Montblanquins» a la festa de Sant Jordi de 1932 entonà per primera vegada «El Cant del Poble». Hi havia el «Foment de les nostres danses» amb Joan Sabaté, Joan Olivé, Raimon Fort, Joan Vendrell, Maties Solé (pare). Diverses revistes: «Aires de la Conca», «Nova Conca», «Renovació -quinzenal d'esquerra de la Conca de Barberà», etc. Neguit sindical; s'havia creat el «Sindicat Obrer d'Oficis Varis», afecte a la C.N.T. Hi havien la Societat Artesana, Els Pagesos a cal Badó. Tres orquestres a la Vila: «The Yanquys Boys», l'«Orquestra Amorós» i la dels Maseres⁹. Aplecs sardanístics a la Vall, a l'Ermita de Santa Anna, al Monestir de Santes Creus. L'esclat del 36, la guerra, i el posterior franquisme arrasarien aquella esponera. Tan sols la victòria de les democràcies damunt el feixisme (1945) començaria a alleujar la pressió política adversa i assimiladora.

Però les arrels de la sardana eren més fondes del que es pensaven els detentors del poder en la seva llarga quarantena. Els anys 1946-47 i el 48¹⁰ i 49 ja vegeren d'altres Aplecs a la Vall amb nombrosa concurrència. Darrera hi havien els noms del Josep Pol, Lluís Vives, Josep Moix, Josep M. Jàvega, mentre una camuflada «Cobla Espanya» treia el cap amb prevenció; els seus components eren músics-nàufrags de l'època anterior¹¹. El viure s'anava normalitzant poc a poc. S'inauguraria el Casal; més endavant vindria el Museu-Arxiu. Ja havia començat la revifalla. Cap als anys seixanta eren un grupet els qui formaven l'Esbart Dansaire del Casal Montblanquí. Aquesta entitat, malgrat la seva arrancada positiva, tenia baixes i puges; tot depenia de la junta del moment, de qui hi fos, oi. I els dansaires anaven fent la viu-viu. El veritable problema era l'assajar, on fer-ho; al Casal no hi havia lloc o no era compatible. Els calia trafegar el piano amunt

Autor: ISMAEL BALANYÀ

La Sardana - Croquis d'un tapis, 1958

i avall; ara al Cafè del Badó, ara al Kursaal, ara sota el Pont. O quasi. Eren l'Avià, la Nuri Martí, el Carles Masdeu, el Pep Civit, etc. El pianista era el *Pepe* Gomis.

El mateix any 60 l'Obra del Ballet Popular organitzà el Dia Universal de la Sardana. Havia vingut un de Reus, ací a Montblanc, a veure si s'engrescava la gent. I la cosa tirà avant en mans de dita «Comissió Pro-Sardana». S'hi movien també, entre d'altres, varis elements d'aquell Esbart de dansaires mig desnonats.

L'any següent hom persistí en la Diada. Pel febrer del 62 aquest grup de sardanistes passaren, com a Secció, al Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca. Aquell vol de jovenalla, o no ja tan joves però sí en esperit i fe en el país, s'havia integrat en una entitat que, en aparença, no semblava la més escaient i que, en canvi, oferia recer físic i empara moral. L'ajuda econòmica no era pas possible per viure el propi Museu en precari, depenent tan sols d'uns socis i benefactors discrets, sens protecció oficial de cap mena. Fet i fet els propòsits eren comuns: el mateix segell de catalanitat, la mateixa dèria d'afirmació, delictes flagrants llavors.

Fou aquella una època difícil i corrompuda. Hi planava sempre l'ambivalència política, un voler i doler. Els guanyadors de la guerra, amb tot el poder intacte, seguien maneflejant. Tot allò que feia tuf català sonava a heretgia. Era l'interdit. A l'igual que els paràmetres progressistes. La pau, però, l'anaven perdent perquè no es podia viure de manera immutable, eterna, contra natura. Contra l'essència del viure, la llibertat, i els sentiments dels autòctons.

El sosteniment material dels actes o ballades quedava sempre a l'aire. Cadascun dels membres havia de fer el seu òbol i a més recaptar-lo d'altri, entre el públic, passavolants o badocs. El pressupost sempre anava més just que un pany de cop. Calia demanar permís sempre, amb tots els ets i els uts, a les esferes provincials. Hi havia ulls, rialletes sornegueres o cara de futris dels perdonavides o gent poc païdora d'aquella minsa ufanor. La dansa-símbol de fraternitat i de tolerància¹² era vista, per l'òptica dels vencedors de la Croada, com a particularisme secessionista i atemptatori a la santa i sagrada unitat nacional espanyola. Qui no hagi viscut l'època amb penetració no se'n pot fer càrrec de l'entrellat d'aleshores ni de l'abundós anecdotari que cal deixar caure i llençar a la brossa del record. Reportar-lo resultaria tanmateix bastir un patafi a l'estupidesa.

Personalment pel fet d'haver-me'n fet càrrec de la Secretaria del Museu, com dic, puc parlar amb coneixement de causa. És arran de tot això que vaig tenir el gust de ser assidu i tractar gent montblanquina de soca-rel i bona carnadura. Eren els anys de la Teresa Ribas, la Marta Pegueróles, el Josep M. Moix, Josep Torrellas, la Pepita Miró, i el vicari de llavors, Mn. Magí Sabaté. El Joan Avià, el Pep

Text i dibuix: F. SIFRE

III Diada de la Sardana, 1962 - Manifest de la diada

Civit, la M. Dolors Torruella, el Carles Masdeu, l'Antònia Cendra. El Maties Solé, que ja el coneixia de Belles Arts, el Joan Pujadas i la Montserrat Ferrer... També hi assistia la meua dona, Maria Puig. I no hem de deixar la Ramona Magrinyà, l'Angelina Plans, l'Artur Monmany, la M. Remei Foguet, la M. Serra Amorós, la Trini Carerras. Hom volgué que el President del G.S. ho fos en Josep Maseras.

En acabat vingueren d'altres, gent novella: els Joan Barril, Lluís Roselló, Xavier Cortès, Joan Iborra, Josep Sanahuja, Cisco Sigró, Pere Balanyà, Salvador Benet. Les M. del Carme Àvila, M. Lurdes Espinar, Montserrat Farriol, Joana Roca, Maria Sanahuja, M. del Carme Casamitjana, Nuri Sans, Marina Martínez, etc., d'on sortiria, a les acaballes de l'any 1967, la segona Anella sardanista, dita també «Novells Dansaires», a la qual en Causí va dedicar una sardana. El G. S. tenia llavors 203 socis. Pel mes de març s'havia celebrat a Montblanc la VIIIena. JORNADA D'ESTUDIS SARDANISTES. S'anava a Diades similars fora Vila. Si hi haguessin hagut calerons l'hauríem feta Ciutat Pubilla, a Montblanc. Ens mancava, però, un mecenes, interessat o no, com a la veïna Espluga.

L'any 1968 es féu una ballada de sardanes a Sant Josep. Com

que era l'any *Fabra* hom dedicà a l'il·lustre gramàtic i lexicògraf de la nostra llengua, una làpida a la cantonada nord de l'edifici del Museu, on encara segueix¹³. El G.S. muntà un recital de la Cançó Catalana (Raimon, Pi de la Serra, etc.). L'any següent seria el del pas de la Flama de la Sardana. La caravana d'ella fou rebuda per l'Ajuntament montblanquí i els components del Grup l'acompanyaren fins a l'Esplugu, població declarada Ciutat Pubilla. Mica a mica tot anava canviant.

Fer una estadística de les Cobles d'arreu del país que durant aquests cinc lustres han passat per aquí, de les sardanes tocades, de les d'autors locals que s'hi han estrenat, dels cursets que d'elles s'han fet a la Vila i fora d'ella (Solivella, Pira, Barberà de la Conca, Vila-verd, la Riba) fóra massa prolix i fins i tot una fatuïtat aquí. Direm, no obstant, que cada any no hi ha mancat pas la venda de roses i llibres per Sant Jordi i la Diada Universal de la nostra dansa. I també conferències, esmorzars de germanor, excursions a d'altres Aplecs i, no cal dir, les consubstancials ballades amb d'altres motius. Com ho són, posem per cas, aquests XIV Aplecs, ja d'anomenada; els de l'Ermita de Sant Josep, volem dir. La gent montblanquina ha mostrat una continuïtat digna d'encomi.

Prou que el temps passa, que les generacions es succeeixen. El fet més important d'aquesta època haurà estat el retorn a la democràcia. Ara hi ha institucions nostres. Si no són perfectes poden arribar a ser-ho. O millorar, sinó. La democràcia ha estat una alenada tot diferent. I aquest moviment unitari que promou la sardana, la seva perfecció artística i musical, la seva perduració i divulgació socials, no ha de parar. Hi hauran dificultats, com és llei de vida, i es superaran. És així. Cal ésser esperançats i no amollar mai el coratge. I és que ara molts es queixen que manca tremp a les noves gèneres. No en féu cas. És un altre estil producte d'uns altres moments.

Si en la nostra època i en les anteriors fou una afirmació, la sardana, ara li pertoca de ser una autenticitat. Aquest és el repte.

Darrerament s'ha inaugurat, desembre del 87, una Exposició amb el títol de «MONTBLANC I LA SARDANA»¹⁴. En ella s'hi agombola tot el material imprès i fotogràfic, així com senyeres, objectes varis, instruments de cobla, partitures, trofeus, indumentària típica, etc., en una sèrie de plafons i vitrines disposats amb bon gust, excedint bon tros però l'epígraf enunciat. Ha estat, doncs, una demostració feliç del Museu-Arxiu i el Grup Sardanista que ha rebut l'excel·lent cooperació dels particulars així com l'acollida del públic.

En fi, avui en dia, com veiem, i des d'aleshores ençà, sense defallir, la sardana a Montblanc ha bategat amb el cor dels montblanquins. Les dificultats econòmiques han rebut un altre tractament gràcies a organismes o entitats particulars que no s'han mostrat refractà-

Foto: CARLES MASDEU

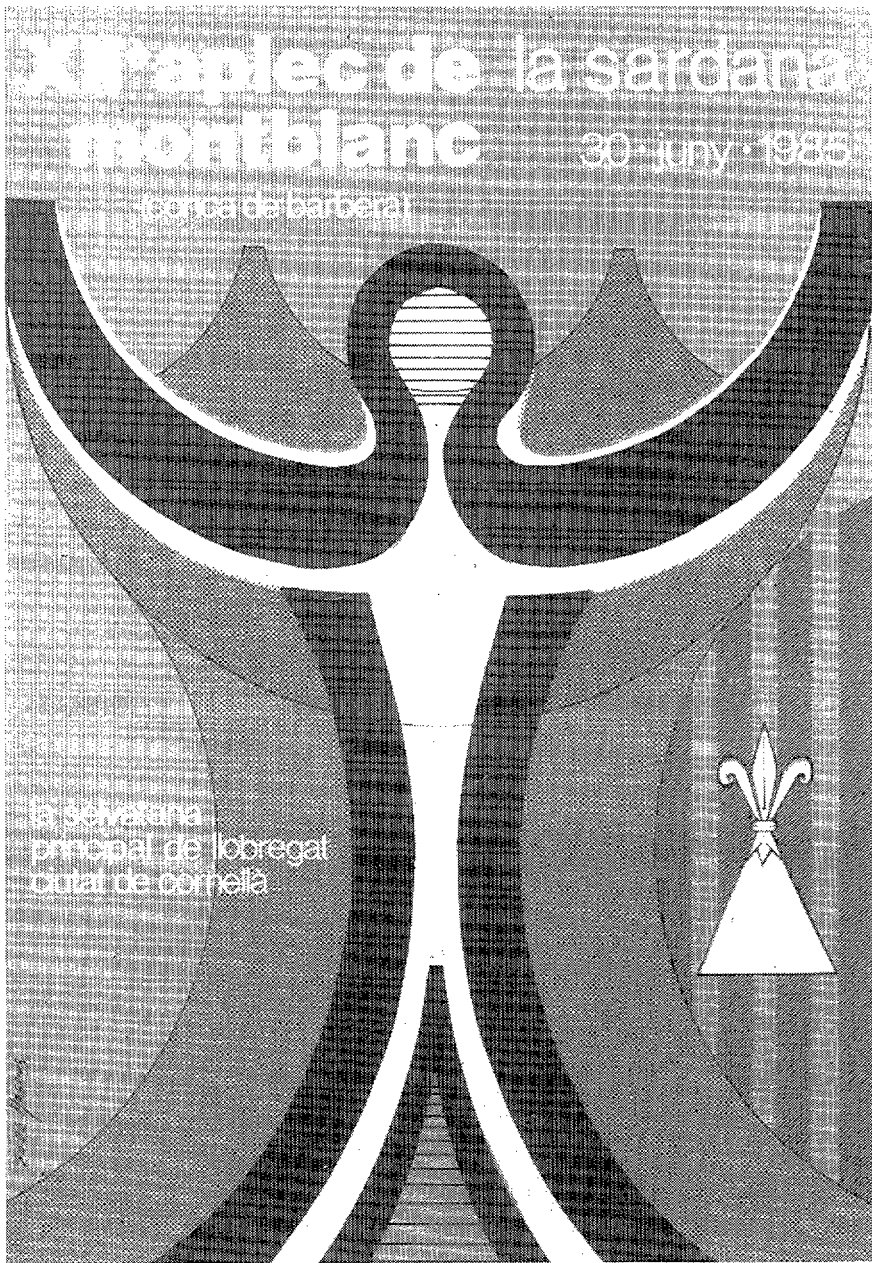
Presentació de l'anella «Novells Dansaires» segona època, 1967

ries a col·laborar des de fa uns anys. En això és de justícia assenyalar l'ajut de la Diputació tarragonina o, més exactament, la del seu President, en Josep Gomis. I d'altres noms al llarg seguici de fer feina: el veterà Carles Masdeu, la Rosa M. Pallisé, l'incombustible Avià, el Josep M. Panadès i la Santacana, el Ramon Requesens, etc., i tot de jovent d'ara la mar de xiroi i trempagaites.

Que ningú no s'ofengui si, mereixent-ho, no se l'anomena. Haurà estat un oblit involuntari de qui escriu. Clar que tampoc no es tractava de fer una llista exhaustiva per impossible. Hi ha col·laborat tantíssima gent!... Aquests, els anònims, sempre seran els millors. I tothom qui ho ha fet sap prou bé que ho té a la seva consciència, que és el que val.

NOTES:

- 1.- Josep Maseras i Bertran (1904-1965). La seva sardana «La Dama Robada» va merèixer el premi «RAMON SERRAT» en el concurs Barcino de l'any 1956. Havien estat interpretades públicament d'ell: «La Vall dels Lledoners», «Vol d'estornells», «Migdia», «Cant llunyà», «Tal dia farà un any», «La Font del Reboll», «Les Bugaderetes», «Montblanquina», «Roseta», «La Rateta presumida», «L'Aplec de la Vall», «Casal Montblanquí», «La petita Griselda», «Blancafertina», etc.
Fou director de l'Orfeó Montblanquí (segona època) i va dirigir set anys la Coral Espluguina.
Sabem que harmonitzà cançons populars: «Isabel», «Cançó de traginers», «L'Alabau», «La Filadora», «El Príncep Mariner», etc.
Va morir quan tenia en estudi, per a orquestrar-les, composicions sardanístiques del coterrani i extint mestre de música Josep Farré i Dulcet.
- 2.- De l'Escoté (contrabaix) hi ha constància de «La Sega» i «La Flor del Bosc».
- 3.- Dels germans Bayer, el Marcel·lí i el Conrad. El primer, rellevant violinista i saxofonista, fou catedràtic als Conservatoris del Liceu i de l'Escola Municipal de Música barcelonins; composà una emotiva sardana amb el títol de «Montblanc joíós»; també composà «Pilareta». La sardana de Vicenç Bou «Angelina» fou feta sobre versos del Conrad.
- 4.- Tenim notícia d'algunes sardanes de l'Agustí interpretades a la Vila: «Els Gegants de Montblanc», «Quan jo n'era petit», «La Verge de Meritxell», «Novells Dansaires», «Les Torres de Montblanc», «La tia Roseta», «L'Aplec de Sant Josep», «Records de Montblanc», etc.
- 5.- De l'Emili: «Al temps de l'avi».

XII Aplec de la Sardana (Sant Josep), 1985

- 6.- Sabem que en Bonastre, membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, expert musicòleg i professor, té composades varies sardanes: «Retorn», «Carmela», i una «Suite montblanquina» dins de la qual n'hi ha una altra, «Sardanes a la Plaça»; també un poema simfònic per a cobla, «Sant Ramon de Penyafort», que meresqué el Premi de composició «JOAQUIM SERRA» l'any 1964.
- 7.- El Joan té feta una sardana, «A la meva mare», la qual fou estrenada a Barcelona davant mateix de la Catedral.

El sabadellenc Agustí Borgunyó, mestre compositor, també fou aff a la Vila. La seva sardana «Pomell montblanquí» la dedicà al Casal.

Hi ha d'altres músics que també s'han referit a temes d'aquí, sigui que n'eren descendents o no, en les seves composicions.

- 8.- En d'altres terrenys o arts s'hi han sentit atrets:

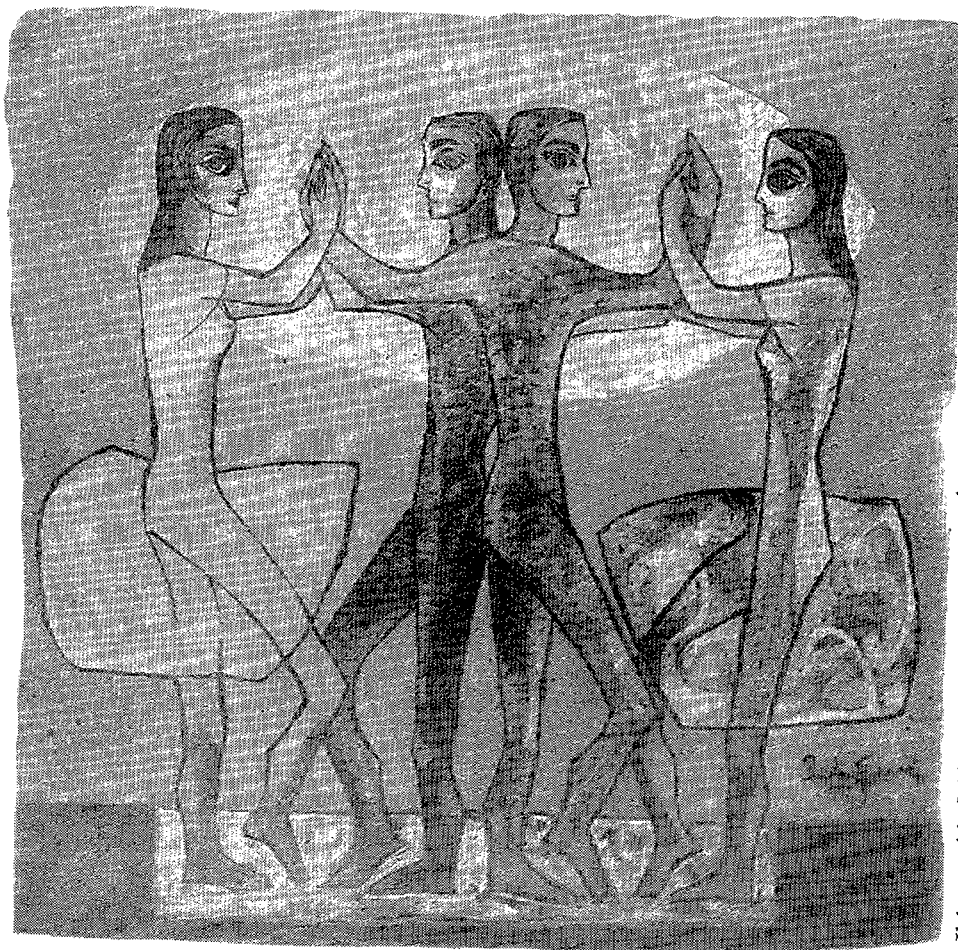
l'Enric Sànchez-Cid, ginecòleg, afeccionat al cinema, té una pel·lícula presa d'una de les Diades, que oferí amablement al G. S.

en Maties Solé Maseres, Conservador del Museu Arxiu i artista polifacètic, que s'ha encarregat sobretot de fer els cartells anyals dels Aplecs a l'Ermita de Sant Josep; últimament ha estat l'impulsor, junt amb la valuosa ajuda d'altres entusiastes, de l'Exposició «MONTBLANC I LA SARDANA» (des. 1987).

l'Ismael Balanyà, professor de pintura i procediments murals a l'Escola Massana durant 22 anys, excel·lent artista amb nombroses obres aquí i a fora, així com exposicions, també la dansa li ha servit de motiu il·lustrador, sigui en obres menors, alguna portada de Festa Major i, en especial, un tapís per encàrrec de la Casa «TRONC», pintat sobre tela crua, el tema del qual, com queda dit, era una sardana. D'aquest tapís en parla Josep Mainar en la seva obra sobre l'art català i la nostra dansa (1970).

el famós pintor montblanquí Matias Palau Ferré també ha emprat el seu art en representar la nostra dansa; l'abril del 69 va merèixer la reproducció a tot color d'un quadre seu d'aquest assumpte a les pàgines del «Correo Catalán»; i per Sant Magí del 87 el «Diari de Tarragona» li cedí tota la primera pàgina amb tonalitat, reproduint d'ell una sardana a quatre figures (pintura a tinta xina, 100 x 100 cm); dos dies abans, sengles vegades, ja havia estat reproduïda en blanc i negre, bo i anunciant-ho, a les pàgines interiors.

- 9.- Abans s'havien dit «Els Blaus». Com els músics de llavors eren gent frisosa: tingueren quintet, orquestrina i cobla. El Pepet algun cop fins i tot agafava el saxòfon. «Els Montblanquins» actuaren a la Plaça, envelats, festes de la Vila i fora d'ella, en Aplecs sardanístics.
- 10.- Els Aplecs dels anys 48 i 49 ja els organitzà el «Casal Montblanquí». La denominació de tots ells fou la d'«Aplecs Sardanístics de Montblanc» però la gent els recorda com els Aplecs de la Vall.
- 11.- Si no anem errats l'integraven: dues tenores, Gumersind Maseras i Josep Sanahuja; tible, Josep Comas; flabiol, Josep M. Roselló; contrabaix, Maties Escoté; trombó fiscorn, un tal Ciurana (forani); fiscorn, Josep Ciurana (forani); i dues trompetes, Marian Francesch i Paco Farré.

Il·lustració: MATIES PALAU FERRÉ

Festes de Sant Magí, Tarragona, 1987

- 12.- Quant al seu simbolisme, aquest és fecund. Tothom pot entrar-hi i sortir-se'n. No hi ha cap discriminació de sexes ni d'edat ni d'estaments socials, ans al contrari, és igualitària. Ara: cal respectar les normes d'ella i ajustar-s'hi per tal de fer-la realitat. També se l'ha volguda atribuir als llunyans temps megalítics, en els quals s'adorava el sol com un déu de força o energia suprem, motor del nostre món i benefactor de la vida damunt la terra. En l'antiga sardana «curta», que tenia vuit compassos curts i setze de llargs, representava la duració del dia; és a dir, les vint-i-quatre hores. El refilet del flabiol, que ara s'interpreta com una crida per a ballar, simbolitzava el cant del gall anunciant el nou dia.

I sobre l'origen hipotètic de la sardana hom pot dir que Homer, en el poema «La Ilíada», parla d'una dansa que es ballava donant-se les mans per tal de formar una rodona o rotllana. Els grecs, en desembarcar a la Catalunya del N.E., segurament la passarien als naturals. Sols ells tenien danses en forma de rotllana, donant-se les mans i donant alhora voltes; i les comptaven junt amb la duració de cada pas. La sardana, doncs, tot i ésser d'origen grec, també seria filla de l'instint i sentit artístic de la nostra gent.

- 13.- El text d'ella diu:

«A POMPEU FABRA/ IL·LUSTRE GRAMÀTIC/ EN COMÚ HOMENATGE/
A LA LLENGUA CATALANA/ AQUESTA INSCRIPCIÓ DEDIQ./ GRUP
SARDANISTA & MUSEU/ ARXIU. CENTEN. ANY 1968».

- 14.- Resulta prou il·lustrador el Catàleg d'aquesta EXPOSICIÓ feta a la «Sala Sanfeliu» i editat a la Vila. Amida 12 x 34,5 cm amb 54 pp., encapçalades la majoria per una fotografia, o d'altres reproduccions impreses de les diferents èpoques i sota els subtítols de «Les primeres sardanes», «Orquestres i Cobles», «La Sardana a la postguerra».

AQUEST VOLUM DE
L'APLEC DE TREBALLS N.º 8
S'HA ACABAT D'ESTAMPAR
ALS TALLERS DE LA IMPREMTA
REQUESENS DE MONTBLANC
A FINALS DE FEBRER
DE L'ANY
1988

